

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Tytuł: „Żebractwo. Studium prawnokarne”.

Żebractwo to zjawisko społeczne, którego historyczny rodowód sięga rozwoju pierwszych cywilizacji. Wówczas to zaczęto rozróżniać i nazywać problemy społeczne, wśród których, obok ubóstwa, pojawiło się żebractwo. Wpisane w kontekst religijny, obyczajowy i ekonomiczny przeobrażało się ono wraz z upływem wieków, lecz do dzisiaj zachowało swój pierwotny obraz oparty na obliczu wyciągniętej dłoni. Istotne jest jednak tło tego gestu, które kształtuje kompleksowe wyobrażenie o nim. Mowa tutaj w szczególności o ewolucjach społecznych i gospodarczych, jakie nastąpiły na świecie, w tym w Polsce, a które to miały wpływ na postrzeganie tego zjawiska, a co za tym idzie jego akceptację bądź potrzebę wyrugowania z przestrzeni publicznej.

Z racji tego, iż żebractwo uznano za zjawisko zagrażające porządkowi i spokojowi publicznemu, znalazło się ono w obszarze zainteresowania prawa karnego. Ochrona tej sfery, mająca na celu zapewnienie bezpieczeństwa i psychicznego komfortu człowieka, wyklucza ze społecznej tolerancji określone formy żebractwa, które uznaje za postaci społecznie szkodliwe. Te dotychczas nie zostały jednak kompleksowo zbadane i wyeksponowane w formie naukowego wyводу. Fakt ten legł u podstaw podjęcia próby zgromadzenia i usystematyzowania dotychczasowych doświadczeń, w szczególności prawnych, związanych z problemem żebractwa.

Na naukową uwagę zasługują również nieaktualne już często poglądy na temat tego zjawiska, zwłaszcza w kontekście jego osadzenia w przestrzeni prawnokarnej. W rezultacie należy zauważyć wyraźne przesunięcie granicy poznawczej z pierwotnie rozumianego charakteru żebractwa, związanego z religią, kulturą i obyczajem do współczesnego obrazu, któremu coraz częściej towarzyszy zjawisko handlu ludźmi i działalności zorganizowanych grup przestępczych.

Rozprawa ma więc szansę wyeksponować najważniejsze kwestie dotyczące podjętego zagadnienia, dostrzec wiele aspektów dotychczas niepodnoszonych w nauce prawa karnego, uporządkować dotychczasowy stan wiedzy, sformułować wnioski de lege lata oraz postulaty de lege ferenda.

Obecny stan prawny w Polsce nie przewiduje odrębnej regulacji kompleksowo traktującej o problemie żebractwa. Kwestie tą regulują jednak poszczególne przepisy prawnokarne. Podstawowym z nich jest regulacja art. 58 Kodeksu wykroczeń z dnia 20 maja 1971 r., stanowiąca w §1 *„Kto, mając środki egzystencji lub będąc zdolny do pracy, żebrze w miejscu publicznym, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 złotych albo karze nagany”*, oraz w §2, że *„Kto żebrze w miejscu publicznym w sposób natarczywy lub oszukańczy, podlega karze aresztu albo ograniczenia wolności”*. Ten sam akt prawny traktuje również o żebractwie w ramach przepisu art. 104 k.w., przewidującego odpowiedzialność za wykroczenie skłaniania do zebrania. Niejako uzupełnieniem tych przepisów są wybrane regulacje Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r., które co prawda nie traktują o żebractwie stricte, lecz są one istotne dla tej kwestii. Wśród nich wymienić należy przestępstwo zmuszania do określonego zachowania z art. 191 k.k., udziału w zorganizowanej grupie lub związku z art. 258 k.k. oraz handlu ludźmi z art. 189a k.k. Kompleksową regulację w tym zakresie uzupełniają przepisy ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Wśród szczegółowych kwestii, jakie podjęto w badaniach, których efektem jest rozprawa doktorska, należy wymienić próbę odpowiedzi na pytania o to czym jest zjawisko żebractwa i jakie są jego desygnaty. Ponadto, starano się zidentyfikować przyczyny problemu żebractwa oraz jego rodzaje oraz przedstawić społeczne emocje towarzyszące temu zjawisku w przestrzeni publicznej. Dla historycznego zapatrywania istotne było znalezienie odpowiedzi co do kształtu karnoprawnej reakcji na problem żebractwa od początków istnienia tego zjawiska. Wobec współczesnej formy żebractwa ważne było, by wyeksponować aktualne przepisy prawa wykroczeń oraz prawa karnego w zakresie zwalczania problemu żebractwa. Przy tej okazji starano się odpowiedzieć na pytanie, jak posiadanie środków egzystencji oraz zdolność do pracy człowieka wpływa na odpowiedzialność za wykroczenie żebractwa oraz w jaki sposób natarczywość oraz oszustwo powodują zwiększoną społeczną szkodliwość czynu żebractwa. Wśród kwestii szczegółowych ważne było zbadanie powiązania problemu żebractwa z dziećmi oraz jego związku z działalnością zorganizowanych grup przestępczych oraz handlu ludźmi. Ponadto podjęto próbę prawnokarnej oceny zachowań quasi żebraczych, uznając je bądź nie, za formy żebractwa.

Rozprawa doktorska została podzielona na cztery rozdziały. Jej rozdział pierwszy poświęcony został żebractwu jako problemowi społecznemu. W rozdziale tym podjęto próbę naukowego nazwania problemu, jego zobrazowania i umiejscowienia w przestrzeni nauk społecznych. Został on podzielony na cztery podrozdziały – pierwszy „Pojęcie i rodzaje

żebractwa”, drugi „Przyczyny żebrania”, trzeci „Miejsce żebrania i strategie żebracze” oraz czwarty „Społeczne oceny żebractwa”. W tym rozdziale wyjaśnione zostało pojęcie żebractwa ze szczególnym uwzględnieniem definiowania problemu w różnej jego optyce. Omówiono przyczyny powstawania zjawiska oraz wyodrębniono jego rodzaje. Ponadto przedstawiono sylwetkę żebraka oraz przestrzeń w jakiej on funkcjonuje.

Tytuł drugiego rozdziału brzmi: „Żebractwo w perspektywie prawnohistorycznej”. Został on podzielony na sześć podrozdziałów. Pierwszy z podrozdziałów brzmi: „Żebractwo w starożytności”, drugi „Ustawodawstwa wieków średnich wobec żebractwa”, trzeci „Nowożytne źródła prawa a żebractwo”, czwarty „Żebractwo w świetle ustawodawstw państw zaborczych”, piąty „Ustawodawstwo polskie okresu międzywojennego wobec żebractwa” oraz szósty „Żebractwo w latach powojennych”. W rozdziale tym poruszona została kwestia żebractwa poczynając od czasów starożytnych, poprzez średniowieczny rozkwit problemu, walkę państw zaborczych z tym zjawiskiem aż do czasów międzywojennych, w szczególności jednak prezentując uregulowania rozporządzenia Prezydenta RP o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa z 1927 r. oraz Prawa o wykroczeniach i Kodeksu karnego z 1932 r.

Trzeci rozdział zatytułowany został „Karalność żebractwa i zachowań z nim związanych w świetle aktualnych przepisów polskiego prawa karnego oraz w zarysie perspektywy komparatystycznej”. Został on podzielony na sześć podrozdziałów. Podrozdział pierwszy to „Wykroczenie żebrania w typie podstawowym i kwalifikowanym”, drugi „Wykroczenie skłaniania do żebrania”, trzeci „Przestępstwo zmuszania do żebrania”, czwarty „Przestępstwo handlu ludźmi w celu wykorzystania do żebrania”, piąty „Żebractwo w kontekście postępowania z nieletnimi” oraz szósty „Zwalczanie żebractwa w wybranych państwach”. W rozdziale tym zaprezentowano aktualny stan przepisów prawa w tym przedmiocie, w szczególności analizując przepisy Kodeksu wykroczeń z 1971 r. oraz Kodeksu karnego z 1997 r.

Rozdział czwarty „Prawnokarna ocena zachowań quasi-żebraczych podzielony został na cztery podrozdziały. Pierwszy z nich brzmi „Prezentacje artystyczne i świadczenie drobnych usług”, drugi „Zachowania motywowane zwyczajowo”, trzeci „Żebractwo cygańskie”, a czwarty „Żebractwo w Internecie”. W rozdziale tym podjęto próbę wyznaczenia jednoznacznych granic pojęcia żebractwa w perspektywie prawnokarnej odnośnie do przedmiotowych zachowań.